

A SÉRTETT JOGÉRVÉNYESÍTÉSI LEHETŐSÉGEINEK VÁLTOZÁSA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

DOBROCSI SZILVIA
egyetemi docens (KRE ÁJK)

Absztrakt

A sértett a büntetőeljárásunk mai felfogásában fontos szereplő, akinek jogait és érdekeit az eljárásban résztvevő hatóságok védik és érvényesítik. Ez azonban nem volt mindig így. A sértetre vonatkozó nemzetközi és hazai szabályozás hosszú utat járt be. Bár kezdetben a sértett és környezete aktívan részt vállalt az elkövető szankcionálására irányuló eljárásban, az állam büntetőjogi monopóliumának megerősödésével, majd kizárólagossá válásával a sértett jogai jelentősen csorbultak, majd szinte elenyésztek. Csak a XX. század utolsó évtizedeiben indult el a sértett rehabilitálása, pozíciójának, jogainak megerősítése. A jogalkotó ismét figyelemmel fordult a bűncselekmények áldozatai felé, és mind európai uniós szinten, mind a hazai szabályozásban kialakította a sértetti jogérvényesítés újabb eszközeit, valamint a sértett jogainak és érdekeinek védelmére irányuló komplex rendszert. E jogtörténeti áttekintés ezt a folyamatot mutatja be.

Kulcsszavak: büntetőeljárás, sértett, áldozat, mediáció, távoltartás, különleges bánásmód, másodlagos viktimizáció

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE ENFORCEMENT OF VICTIMS' RIGHTS IN CRIMINAL PROCEDURE

Abstract

Nowadays the victim is an important stakeholder in criminal procedure, whose rights and interests shall be protected by courts and authorities throughout the procedure. But this was not always the case. The international and domestic regulations about the victim have come a long way. Even though in the early times the victim and its close community had the right to actively take part in the procedure aiming at sanctioning the perpetrator, the strengthening and later the exclusiveness of the state's monopoly to prosecute narrowed

down then almost eliminated the scope of the victim's rights. The rehabilitation of the victim, the re-strengthening of its position started only in the last decades of the 20th century. The legislator started focusing more on the victims of crimes, and established new instruments for the enforcement of victims' rights, as well as a complex system of the protection of the rights and interests of the victim both at European and national level. This legal historical review examines this process.

Keywords: criminal procedure, infringed party, victim, mediation, restraining order, special care, secondary victimization

1. Bevezetés

A sértett a bűncselekmény áldozata.¹ Az Európai Unió Tanácsának 2001/220/IB sz. kerethatározata szerint: „az a természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ideértve testi vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését vagy gazdasági veszteségét is, amelynek közvetlen oka olyan cselekmény vagy mulasztás, amely [...] a büntetőjog szabályainak a megsértésével valósult meg”. A magyar büntetőeljárás törvény szerint pedig az a személy, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette. Egy biztos: a sértett a bűncselekmény áldozata, akinek a bűncselekmény kárt, fizikális vagy lelki sérülést okozott.²

A kerethatározat szóhasználata két problémát vet fel. Az egyik, hogy az eredeti dokumentumban használt, angol nyelvű „victim” kifejezés a magyarban egyszerre jelenthet sértettet és áldozatot, így nagyon fontos fordításszakmai kérdés az, hogy melyiket szerepeltetik a magyar változatban. Az áldozat ugyanis tágabb, kriminológiai fogalom, míg a sértett az áldozaton belüli, kifejezetten eljárási jogi kategória. Nem mindegy, hogy a kerethatározatban foglalt jogok és védelmi kötelezettségek melyik személyi körre vonatkoznak. A másik, va-

1 Bár a kriminológus véleménye szerint a sértett-áldozat fogalmi kettősség fenntartása indokolt és célszerű [GÖNCZÖL Katalin – KORINEK László – LÉVAI Miklós: *Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll*. Budapest, Corvina, 1999, 97.], ezúttal ez egyszerűség kedvéért a két fogalmat a továbbiakban szinonimaként használom.

2 Sömjéni László szerint a kerethatározat eredeti angol nyelvű változatában használt „victim” kifejezés az áldozatokra vonatkozik, mely félrefordítás nyomán lett sértett a magyar változatban. Kiemeli, hogy a kerethatározat ezért szélesebb alanyi kört ölel fel, mint a Be. sértett kategóriája. Vö. SÖMJÉNI László: *Áldozatok jogai*. In: KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin (szerk.): *Az európai büntetőjog kézikönyve*. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008, 688–697., 689.

lós tartalmi probléma az, hogy a kerethatározat nem általános fogalomként használja a „sértett” kifejezést, hanem a természetes személyekre szűkíti azt. Ennek a sértetti jogérvényesítés, különösen a mediáció szempontjából kiemelt jelentősége van, elsősorban a jogi személyek sértettkénti részvételével összefüggésben. A dokumentum ugyanis az államok számára kifejezetten természetes személy sértettek ellen elkövetett bűncselekmények mediáció útján történő megoldására határoz meg kötelezettséget, míg a jogi személyekről nem tesz említést. Az Európai Bíróság 2010 októberében magyar vonatkozású határozatot³ hozott ezzel összefüggésben.

A Szombathelyi Városi Bíróság kérelmére megindult előzetes döntéshozatali eljárásban a kerethatározatban használt sértett fogalom kiterjesztéséről – az alábbiakat állapította meg: „a kerethatározat egyetlen más rendelkezése sem utal arra, hogy az uniós jogalkotó e kerethatározat alkalmazásában ki kívánta volna terjeszteni a »sértett« fogalmát a jogi személyekre; éppen ellenkezőleg, a kerethatározat számos rendelkezése megerősíti, hogy a jogalkotó célja az volt, hogy a kerethatározat a bűncselekmény által okozott kárt elszenvedő személyek közül kizárólag a természetes személyekre vonatkozzon.⁴ [...] A kerethatározat nem törekszik a szóban forgó terület teljes körű harmonizációjára, nem kötelezi a tagállamokat arra, de nem is akadályozza meg őket abban, hogy e kerethatározat rendelkezéseit akkor is alkalmazzák, ha a sértett jogi személy”.⁵ A kerethatározat értelmezését elvégezve azonban a Bíróság megállapította, hogy „a kerethatározat 1. cikkének a) pontját és 10. cikkét akként kell értelmezni, hogy a büntetőügyekben lefolytatott közvetítésnek az említett 10. cikk (1) bekezdése szerinti elősegítése szempontjából a »sértett« fogalmába nem tartoznak bele a jogi személyek”.⁶

Bár az uniós szabályozás a Bíróság szerint megszorítóan értelmezendő, a magyar büntetőeljárás törvény nem szűkíti a sértett fogalmát természetes személyekre. Az akkor hatályban lévő 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: régi Be.) 51. § (1) bekezdése úgy fogalmazott, hogy „sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette”. Nem volt megszorítás, az egyes sértetti csoportok megkülönböztetésére való utalás a meghatározásban. A magyar sértett fogalom alapján közvetítői eljárásra jogi személy sértettek esetében is lehetőség volt.⁷

3 C-205/09 sz. ügy, a Bíróság határozata kelt 2010. október 21-én.

4 C-205/09 sz. ügy, 27. pont.

5 C-205/09 sz. ügy, 29. pont.

6 C-205/09 sz. ügy, 31. pont.

7 A gyakorlatban rendszeresen előfordul, hogy bár jogi személy áll a sértetti pozícióban,

A sértett jogérvényesítési lehetőségei közül csupán egy a közvetítői eljárásban való részvétel. A sértett a büntetőeljárásban – mindenekelőtt – a bűncselekményt elszenvető személy, aki sértetti pozíciójában, az ahhoz kapcsolódó jogokkal élve érvényesítheti saját érdekeit. A további sértetti pozíciók, a magánvádlói, pótmagánvádló, magánfélként való fellépés újabb rétegeket jelentenek a sértett jogérvényesítési lehetőségeit tekintve, mindig más gúnyába bújtatva a sértettet, további jogokat biztosítva részére a büntetőeljárásban. A sértettel – és más védendő eljárási szereplőkkel – kapcsolatos legújabb szabályrendszer, a különleges bánásmódot igénylő személyek védelmére irányuló szabályozás pedig újabb területen érinti, védi a bűncselekmény sértettjét. Meggyőződésem, hogy ezek a pozíciók egymás mellett, egymást erősítve léteznek, nem pedig egymás ellenében, hiszen csak így szolgálhatják a sértett jogainak minél teljesebb körű érvényesítését és védelmét.⁸

A jelen dolgozat egy tágabb kutatási program első része. Célja a sértett büntetőeljárásbeli szerepének vizsgálata történeti megközelítésből.

2. A sértett büntetőeljárásbeli szerepének változásai – általános megállapítások

Az egyes korokban a társadalom fejlettségéhez, viszonyaihoz, a bűnelkövetők számához és a büntetés céljáról vallott aktuális felfogáshoz igazodott a büntetőeljárás és a büntetési rendszer. A sértett büntetőeljárásbeli részvételére a történeti fejlődés során változó mértékben és módon nyílt lehetőség.

A korai társadalmakban az állammá szerveződést megelőzően létező nemzeti-törzsi jog szabályaira támaszkodva a társadalom tagjainak életét szabályozó normák megszegését többnyire nem kirekesztés, büntetés követte, hanem igyekeztek jóvátétellel, helyreállítással megoldani a konfliktust. A szervezett állam megjelenéséig a sértett központi szerepet játszott a felelősségre vonási eljárásban és jóvátételt is kapott az elszenvetőt sérelmekért. A megtorlás „eredetileg a jogellenes cselekmények (bűncselekmények és egyéb jogsérelmek) elszenvetőinek vagy azok hozzátartozóinak azon joga volt, hogy az elkövetőn, illetve annak műnemzetiségén (vérkonain és közösségén) korlátlanul és azonos mértékű sérelem okozásával (tálib) szerezzenek elégtételt”⁹.

mégis megvalósul a mediáció. Gazdag esetgyűjtemény található az Igazságügyi Hivatal honlapján. (<http://www.kih.gov.hu/>)

8 Lásd pl. az 5/2009. BJE.

9 GÖNCZI Katalin – HORVÁTH Pál – STIPTA István – ZLINSZKY János: *Egyetemes jogtörténet I.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997, 57.

Az állam megjelenésével ennek helyét a vagyoni elégtétel foglalta el. A tálió és a kompozíció egyébként büntetések voltak, de céljuk szerint a sértettnek nyújtottak elégtételt, amelyet az államhatalom később ritkán biztosított.

A római jog kialakulásával az eljárások formalizálódtak, megjelentek az állam nevében eljáró hatóságok, de a büntetőjogi igények érvényesítése nagyrészt a sértett kezében maradt. A római jog tulajdonképpen a konfliktusok jelentős részét – néhány súlyos, állam és vallás elleni cselekmény kivételével – polgári jogi vitaként kezelte, és mint ilyenben az érintett személyek kaptak főszerepet az eljárásban. A magánérdekeket sértő deliktumok és a közüldözés alá eső crimenek köre elvált egymástól, az előbbieket vagyoni jogi keresettel indított perben bírálták el, és a bűncselekmények jogkövetkezményei is eltérőek voltak. A crimenek üldözése a bírói hatalom letéteményeséhez tartozott (az etruszk királyok idején a rex, majd a magistratus, quaestorok), és ezek köre egyre bővült, így vonva el a sértett jogát igénye érvényesítésétől. Egy idő után a határvonal meglehetősen elmosódottá vált, és a deliktumok körében a sértett dönthetett, mely típusú eljárás lefolytatását kívánja, bár az állami eljárás a jóvátételi jogait hátrányosabban érinthette.¹⁰

A középkorban a büntetési elméletek kapcsán jelentős változások nem történtek. A Római Birodalom helyett új feudális államalakulatok jöttek létre, de a büntetőjog és a büntetés jellege alig változott.¹¹ A sértett helyzetét tekintve az állam megerősödésével a középkorban kialakultak a centralizált büntetőeljárás egyes jelei, de a terhelt megbüntetése (testi fenyegetés, kegyetlen büntetés) mellett a sértett jóvátételre is számíthatott. Egyesek szerint az állami kontroll előtérbe kerülése jórészt a magánbosszú visszaszorítását és a civilizációs folyamatok kibontakozását segítette. Bár a kompozíció intézménye egészen a 19. századig megtalálható a büntetőeljárás jogokban, az elkövető-áldozat konfliktus helyébe a középkorban egyre inkább az elkövető-állam konfliktus lépett, az áldozat pedig lassan kiszorult az igazságszolgáltatásból.¹²

A büntetőeljárás további fejlődésével, a 18. században kialakult szabadságjogok megszilárdulásával és hangoztatásával változott meg igazán a sértett helyzete. A törvény előtti egyenlőség és a hozzá kapcsolódó szabályok hangsúlyozása egyre inkább elvette a lehetőséget a sértettől és ellehetet-

10 FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006.

11 HORVÁTH Tibor: *A büntetési elméletek fejlődésének vázlatja*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1981, 34.

12 BARABÁS A. Tünde: *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában*. Budapest, KJK-Kerszöv., 2006, 21.

lenítette az egyéni fellépést a bűncselekmények elkövetőivel szemben. Az egyén megsértése a közösség sérelmét is jelentette,¹³ amely ellen az állam szervezett keretek között fellépett, amellyel tulajdonképpen „kilopta állampolgárai kezéből konfliktusaikat és azok kezelését”.¹⁴

Az elkövető megbüntetése az állam rosszállásának kifejeződése volt, a sértett érdekeit nem vették figyelembe és kárának megtérítésére elvétve került sor. A bűncselekmények súlyát az elkövetőnek kiszabható büntetés mértéke határozta meg. A sértettek mellőzésével az áldozat erkölcsi jóvátételként legfeljebb annyit kaphatott, hogy látta, hogy az elkövetőt jól megbüntetik. Ennek megfelelően a büntetés egyéb célokat (megelőzés, visszatartás) nem szolgált. Ez az eljárási rendszer hosszú időn át meghatározta a büntetőeljárás működését az európai kontinensen, és vált a mai értelemben vett hagyományos/klasszikus büntetőeljárás meghatározó elemévé.

A 19. század közepétől egyértelművé vált, hogy a hagyományos büntetőeljárási és büntetési rendszer nem szolgálja megfelelően a büntetőjogi igény érvényesítését. A klasszikus büntetőjogi elvek, a klasszikus büntetőjog rendszere nem volt képes sikeresen megbirkózni a bűnözés növekedésével és jelenségeivel. A büntettek száma nőtt, ezzel együtt a kriminalitási arányszám is emelkedett, nőtt továbbá a visszaeső bűnözők, valamint a hivatásos ('szokásszerű') bűnözők száma is. Az elkövetők megfiatalodtak, vagyis egyre fiatalabb korosztály kapcsolódott be a bűnelkövetésbe.

A polgári büntetőjogi fejlődés során a reformmozgalmak a klasszikus büntetési rendszer megújítását követelték, a tettarányos elmélet felülvizsgálatát, és azt hirdették, hogy ezt fel kell váltani az elkövető és tette közötti proporcionalitással. Céljukat elérték, hiszen az új megközelítés eredményeképpen a megtorló büntetést felváltotta a célbüntetés, a prevenció és az individualizálás, vagyis a büntetések személyre szabása, a tettebüntetőjog tettes-büntetőjogra változott, az objektív szemléletet pedig felváltotta a szubjektív megközelítés. A továbbiakban „nem a bűncselekmény, hanem a büntettes a büntetés tárgya [...], tehát a büntetés nemét és mértékét [...] a büntettesek biológiai különbségei”¹⁵ határozták meg.

Ennek ellenére a büntetőjog nem tért le teljesen addig követett útjáról, csupán utat engedett az új elméleteknek. „A klasszikus elveket és intézményeket az új reformmozgalomnak nem sikerült teljesen felváltania, azon-

13 WALGRAVE, L.: *Restorative Justice, Self-interest and Responsible Citizenship*. Devon, Willan Publishing, 2008, 1–250.

14 CHRISTIE, Nils: Conflicts as Propriety. *British Journal of Criminology*, 1997, 17 (1), 1–17.

15 SZABÓ András: *A büntett és büntetése*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1979, 16.

ban jelentős kompromisszumra kényszerítette azokat. E kompromisszum következtében ékelődnek be a hagyományos elvek és intézmények közé az új elvek és intézmények, melyek teljesen idegenek egymástól.”¹⁶ A 19. század közepétől egyértelművé vált, hogy a hagyományos büntetőeljárás és büntetési rendszer nem szolgálja megfelelően a büntetőjogi igény érvényesítését. Az ébredező kriminológia új módszereket keresett, és az 1860-es évekre kialakult egy másik igazságszolgáltatási irányzat, amely a megelőzést (prevenciót) állította középpontjába. Követői szerint a büntetés kiszabásakor nem csak a bűncselekmény súlyát, hanem az elkövető pszichés és személyes körülményeit is figyelembe kell venni. Nem lehet általánosítani, tetterányos büntetést kiszabni, hanem az elkövető személyére szabva kell megállapítani a neki megfelelő jogkövetkezményeket.

Elterjedt a „treatment ideológia”, vagyis az elkövetők kezelését, nevelését, javítását szolgáló módszer, a speciális és generális prevenció elmélete. Ez vezetett ahhoz is, hogy felismerték az elkövetők differenciálásának szükségességét az egyes személyek, csoportok sajátosságainak megfelelően, és ez vezetett végül a 20. század elején a fiatalok elkövetőkre vonatkozó külön jogszabály megalkotásához.¹⁷

A 20. század közepére azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az addig egymás mellett működő rendszerek továbbra sem alkalmasak a bűnözés megfelelő kezelésére, az áldozatokról pedig teljesen megfeledkezett a büntetőeljárás. A kriminológusok új utakat kerestek, a sértett meghatározó szerepe visszaállításának szükségességét hangsúlyozták, és elméleteiket a restoratív igazságszolgáltatásra vonatkoztatva dolgozták ki. A restoratív, vagyis helyreállító igazságszolgáltatás az áldozatra és a neki adandó jóvátételre (kártérítésre) koncentrál.¹⁸ Az elmélet szerint ez az igazságszolgáltatás elsődleges feladata, és csak ezt követi a terhelt nevelése, rehabilitálása. Az igazságszolgáltatás monopóliumát ily módon az állam elveszíti, a sértett és a terhelt aktívan részt vehet az eljárás alakításában, és a sértett valóban hozzájut az őt megillető jóvátételhez.

Az 1950-es évektől szaporodtak azok a hangok, amelyek az áldozatok szerepének erősítését kívánták, valamint igazságosabb és hatékonyabb büntetőeljárást. Az elképzelések gyakorlati megvalósulására 1970-es évekig kellett várni. 1976-ban Nils Christie norvég kriminológus írt arról, hogy az állam kisajátítja a büntetőjogi konfliktusokat, a bűncselekmények megoldá-

16 SZABÓ i. m. 18.

17 VIGH József: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. *Jogelméleti Szemle*, 2003/2, 1-14.

18 Uo.

sát,¹⁹ majd 1978-ban Norvégiában megfogalmazták azt az elvárást, hogy a fiatalkorúak eseteiben elzárás helyett alternatív szankciókat kell alkalmazni. Ezek hatására ugyancsak Norvégiában 1981-ben elindult az első közvetítői eljárási próbaprojekt,²⁰ amelyet a nemzetközi szervezetek fellépése és az európai államok aktív jogalkotása követett.

A büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának fokozása érdekében a polgári államok többsége az 1980-as évektől elkülönítette a súlyos, közepes és alacsony kriminalitás kezelésre igénybe vehető eszközöket és a cselekmény súlyához viszonyítva differenciálták a jogkövetkezményeket. Fontosnak tartották a garanciális elvek érvényesülését és a célszerűséget, összekapcsolták a tettarányosság és a társadalmi integráció szempontjait.²¹

3. A sértett büntetőeljárásbeli szerepének változásai – a magyarországi történet

Magyarországon a honfoglalást követő időkben és az Árpád-házi királyok uralkodás alatt a törvények lehetőséget adtak a kompenzációra vagy a büntetés pénzbeli megváltására, melynek meghatározott részét a sértett vagy családja kapta. A büntetőeljárás Szent István korában inkább „vadalakú”²² volt. Bár a főbenjáró bűncselekményeket hivatalból üldözte az állam, „a magánügyének ellen irányuló [tipikus] bűncselekmények üldözése és megbüntetése nagyobbára a sértett fél panaszától függött. Magával hozta ezt a hatályban volt compositionalis rendszer, mely megengedte, hogy a büntetett a törvényszerű büntetést az elégtételre jogosulttal való kiegyezés, vagy annak részére megállapított díj fizetése mellett magától elhárítsa”.²³ Bár törekedtek az önbíráskodás visszaszorítására, egyezkedésre, kompenzációra, békéltetésre a források alapján egészen Mátyás király idejéig lehetőség nyílt. Ha e megoldások nem vezettek sikerre, a bíró a hagyományos büntető jogszabályok alapján járt el. Mátyás uralkodása alatt elvált egymástól a közbűntett és a magánvétség, előbbieket, különösen a hűtlenséget súlyosan büntették, az

19 CHRISTIE i. m. 13.

20 PAUS, Kare Kristin: *Victim-offender mediation in Norway*. In: The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice (ed.): *Victim-offender mediation in Europe: Making restorative justice work*. Leuven, Leuven University Press, 2000, 281–308.

21 GÖNCZÖL–KORINEK–LÉVAI i. m. 373.

22 Lásd az 1896. évi XXXIII. tc., a Bűnvádi perrendtartás magyarázatát [a továbbiakban: Bp. indokolás], általános rész, II. pont.

23 Uo.

egyezkedés lehetőségét is elvették, míg a magándeliktumok esetén továbbra is a régi szabályok szerint zajlott az eljárás. Mátyás halála után, a középkor utolsó évtizedeiben, az 1400-as évek vége felé romlott a közbiztonság, anarchia ütötte fel fejét, ezért elterjedtek kegyetlen, megtorló büntetések, részrehajlóvá vált az ítélkezés. Mátyás király uralkodása alatt egyébként is erősebbé vált a római jog és a kánonjog befolyása a büntetőeljárás terén is, háttérbe szorítva a vádelvű rendszer addig élő sajátosságait, teret engedve a nyomozóelvű eljárás elterjedésének. Az eljárás nyilvánosságát egyes ügyekben az írásbeliség váltotta fel, de a források szerint az eljárás a gyakorlatban továbbra is többnyire szóban zajlott.

Werbőczy Hármaskönyve a bűncselekményeket három csoportra osztotta: hűtlenség, nagyobb hatalmaskodások és kisebb hatalmaskodások. Az utóbbi két bűncselekménycsoport esetében a kompenzáció, a jóvátétel továbbra is nagy szerephez jutott, hiszen ez volt az egyetlen módja annak, hogy a sértett a kárait megtérítse. A 16–18. században a büntetőeljárás szabályok gyakran és több rétegben változtak, a büntetőeljárás rendszer egységes alakításáról nem beszélhetünk. A 16. századtól kezdődően kiemelkedett a büntetőjog közjogi jellege, az önkény, kegyetlenség, jogbiztonság hiánya volt jellemző. A Habsburg uralkodók idején nagy változás történt a büntetőeljárások és a kiszabott büntetések terén. 1723-ban rendelte el először III. Károly a szabadságvesztés büntetést, amely ekkortól a jellemző büntetési nemmé vált az addig virágzó halálbüntetéssel vagy testi fenyítésekkel szemben. Megmaradt ugyanakkor a kártérítés büntetés is, sőt, a kompenzáció egy új fajtájaként közmunkát is kiszabhattak, bár ez nem a sértett, hanem a közvetve megsértett társadalom érdekeit szolgálta. Közvádas bűncselekményekben az eljárás hivatalból indult, csak a házasságtörési ügyekben kellett bevárni a sértett indítványát. A sértett a kártérítési igényét polgári perben érvényesíthette.

Az 1800-as években sorra megjelenő kódextervezetek igyekeztek összefoglalni a büntetőjog és a büntetőeljárás jog szabályait. Az anyagi jog területén a Csemegi Károly által kidolgozott javaslatot fogadták el 1878-ban. A kódex a kor büntetőjogi felfogását tükrözte, a tetтарыnyos büntetés elvét alkalmazta, a kompozíciót és a sértett részvételét teljes mértékben mellőzte. Egyéb alternatív eljárások vagy szankciók sem kaptak helyet a törvényben, csupán a 20. század elején történt változás a fiatalok büntetőjogával és eljárásával kapcsolatban.

A büntetőeljárás szabályokat tekintve 1854-ben hatályba lépett az 1853. évi osztrák bűnvádi perrendtartás, amely szembehelyezkedett a kor elméleti vívmányaival. Jellemző volt rá a hatósági túlsúly és a nyomozó elvű eljárás

sajátosságainak érvényesítése. Az eljárás minden esetben hivatalból indult, indítványnak nem volt helye, a sértett korábbi eljárási lehetősége eltűnt. Az eljárás nyomasztó szabályai az 1860-as években kezdtek enyhülni. Az Országbírói értekezlet megalkotta az 1861. évi Ideiglenes Törvénykezési Szabályokat, amelyek az osztrák perrendtartás számos vadhajtását kigyomlázták ugyan, de továbbra sem terelték egységes mederbe a büntetőeljárásokat. Az igazi változásra 1872-ig kellett várni, amikor hatályba lépett a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk, és megalkották a bűnvádi eljárásrendről szóló 1872. évi javaslatot is, amelyet – bár nem lépett hatályba – a bíróságok rendre segítségül hívtak munkájuk során. A javaslat a vádelvű rendszert igyekezett előtérbe helyezni, de a kor jogtudósai szerint számos hiányosságban szenvedett. Többek között, a sértett és a magánvádló(k) pozíciói között nem tett különbséget és ennek megfelelően a jogaikról sem rendelkezett. Az 1878. évi büntető törvénykönyv hatályba lépésével ez a hiányosság igen érezhető lett a mindennapi gyakorlatban, hiszen a Btk. a magánindítványos ügyek körét jelentősen kiterjesztette, de az erre vonatkozó eljárási szabályok hiányoztak.

Az 1872. évi Javaslat szerint sértett az, „kinek indítványa nélkül a bűnvádi eljárás valamely bűncselekmény tárgyában meg nem indítható”.²⁴ Ez a megfogalmazás inkább emlékeztet a mai magánindítványra, mintsem a sértett általános meghatározására. „Ellenben a magánvádló állása még nincs tisztába hozva. Csak annyi tekinthető állandó gyakorlatnak, hogy a sértett, a kir. ügyészség által elejtett vádat fentarthatja, hogy a sértett köteles a végtárgyalásra megjelenni, minthogy ellenkező esetben ellátottnak tekintik és hogy a vádat önállóan képviselő sértett felet a kir. ügyészség hatásköre illeti meg.”²⁵ Mindezek azt mutatják, hogy bár a 19. század második felének büntetőeljárási gyakorlatát meghatározó – informális – szabályok foglalkoztak ugyan a sértett eljárásbeli szerepével, azt meghatározni pontosan nem sikerült, és egyértelmű elhatárolás nélkül, a pozícióra irányadó jogok és kötelezettségek meghatározása híján élt egymás mellett a sértett, a magánvádló és a pótmagánvádló pozíciója. Mindazonáltal a Javaslat a további kodifikációs munkák egyik kiindulópontjává vált.

Az 1986. évi Bűnvádi perrendtartás vegyes rendszerű eljárást követ, de igyekszik minél jobban érvényre juttatni a vádelvű rendszer sajátosságait. Ez a sértetről alkotott kodifikátori felfogást és a sértettre vonatkozó szabályokat is érinti. A Bp.-ben a sértett „az, a kinek bármely jogát sértette vagy veszélyeztette az elkövetett vagy megkísérelt bűncselekmény”.²⁶ A közvádloi monopólium

24 Lásd az 1896. évi XXXIII. tc., a Bűnvádi perrendtartás magyarázatát, általános rész, II. pont.

25 Uo.

26 Bp. 13. §.

egyik korlátja, hogy bizonyos ügyekben a sértett kímélete érdekében, azért, hogy annak „a bűncselekmény okozta szerencsétlenségét a bűnvádi eljárásnak hivatalból való megindítása ne növelje”, a királyi ügyészséget eltiltja a szabályozás a vádemeléstől a sértett ilyen irányú kifejezett kérése – magánindítványa – hiányában. Kis jelentőségű cselekmények esetében ugyancsak szükség van magánindítványra. Vannak továbbá olyan ügyek, amelyekben az ügyész nem feltétlenül tudja megítélni, történt-e büntetendő cselekmény, és ha igen, ki ellen, ezért ezekben az ügyekben a sértett járhat el mint főmagánvádló vagy magánvádló. A Bp. a korban igen népszerű *concurrrens* magánvád (a sértett vádlókénti eljárása az ügyész mellett) intézményét, a sértett „mellékmagánvádlókénti” fellépését azonban kizárta, mert a kodifikáció során nem látták szükségét az ügyész melletti, párhuzamos fellépésnek, hiszen a sértett is tehet bizonyítási indítványokat, és a vádirat birtokában a bíróság jogosult további bizonyítás felvételére, ehhez nincs szüksége a sértett, mint további vádló indítványára. Mindezekből kitűnik, hogy a Bp. kodifikációja idején nagy figyelmet szenteltek a sértett eljárási helyzetének meghatározására, igényérvényesítési lehetőségeinek biztosítására. A vádlói pozíciók mellett a sértett magánjogi igényének érvényesítése végett magánfélként is felléphetett, ennek részletes szabályiról is rendelkezett a Bp.

Angyal Pál az 1896. évi Büntető Perrendtartás hatályba lépését követően – a büntetőeljárás általános magyarázatán túl – foglalkozott a sértett helyzetével. A büntetőjog céljáról elmélkedve kifejti, hogy a 20. század első évtizedeiben folyó „nagyszerű törvényalkotások [...] bizonyos vonatkozásban [...] egyoldalúak”.²⁷ Egyetért ugyan azzal, hogy a jogalkotó a bűncselekményre, annak leírására és szankcionálására helyezi a hangsúlyt, de felteszi a kérdést, hogy nem kellene-e a „modern büntetőjogkövetkezményként manapság alkalmazott reakciónak olyannak is lennie, hogy ne csak a közösséget, de a bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett egyént is megbékéltesse, annak úgy erkölcsi, mint gazdasági viszonylatban elégtételt nyújtson és kizárja, vagy legalábbis csökkentse”²⁸ a büntetőeljárás perifériájára szorított sértett magánbosszújának lehetőségét. Úgy véli, hogy „a sértett érdekeinek szolgálata nemcsak méltányos és igazságos követelmény, de – a bűncselekmények megelőzése szemszögéből – jelentőségében és hatályosságában közelfekszik a büntetéssel való fenyegetés [...] módozataihoz”.

27 ANGYAL Pál: *A sértett érdekeinek szolgálata az anyagi büntetőjogban*. Budapest, Attilanyomda részvénytársaság, 1940, 4.

28 Uo.

Angyal már 1904-ben szót emelt a sértett rehabilitálása érdekében, de a jogi szabályozás terén a következő 40 évben nem történt változás. A terheltet elégtétel adására lehet kötelezni, bár mivel Angyal ezt inkább polgári jogi lehetőségnek tartja, jobbnak véli azt, ha a kár megtérítésére és elégtétel adására kötelezik az elkövetőt. Ez utóbbit ráadásul a bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe, így a sértett érdekeinek szolgálatán túl a terhelt helyzetét is megkönnyíthette. Utólagos jóvátétel keretében sok mindent elismert a bíróság: bocsánatkérés, a család segítése, helyreigazító nyilatkozat közlése, az okozott rongálás helyreállítása, stb. Svájci és olasz példára hivatkozva elképzelhetőnek tartja a rendkívüli enyhítési jog alkalmazásának, valamint a büntetés végrehajtása feltételes felfüggesztésének kizárását azokban az esetekben, ha a terhelt nem kártalanította a sértettet, vagy nem nyújtott más módon elégtételt.²⁹

Általános tapasztalat, hogy a sértett bevonása a büntetőeljárásba a közérdeket is szolgálja, ám a társadalomban negatív kép él az eljárásokról és a sértettel való bánásmódról, aki az egyébként elszenvedett bűncselekmény mellé még egy kellemetlen eljárást is kap úgy, hogy várhatóan a kára sem térül meg és nem jut elégtételhez. A sértett részvétele és a neki adandó kártérítés azonban sokkal nagyobb hatást gyakorol a büntettesekre, mint egy viszonylag rövid ideig tartó szabadságvesztés. Hatásos megtorló és nevelő elem lehet a jóvátétel azáltal, hogy „a bűncselekményért nemcsak bűnhődni, hanem a szó szoros értelmében fizetni is kell”.³⁰ A sértett kártalanítása pedig a magán- és a közérdeket is szolgálja.

4. A sértett büntetőeljárásbeli szerepének változásai – nemzetközi szervezetek erőfeszítései

A bűncselekmények áldozatainak érdekeit figyelembe vevő büntetőeljárás kialakításának szükségességére nemzetközi szervezetek már mintegy 40 éve felhívták a figyelmet, majd az 1980-as évek végétől ajánlások, mintaszabályozások formájában nyilvánosságra is hozták álláspontjukat. Napjainkra a fejlett országok nagy részében teret nyert az áldozatközpontú(bb) büntetőeljárás, amelyet túlzottan szélesen értelmezve a resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatással azonosítanak.

Nemzetközi szinten számos szervezet felkarolta a bűncselekmény áldozatainak ügyét, így az 1980-as évek elejétől az ENSZ, az Európa Tanács, majd később az Európai Unió is határozatokban, deklarációkban, ajánlásokban

29 Uo. 9.

30 ANGYAL i. m. 11.

szorgalmazta a sértett büntetőeljárás helyzetének javítását, jogainak szélesítését, szükség esetén a sértett védelmét. Az európai országok gyakorlatát megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az európai trend egyértelműen a sértett rehabilitálása felé tart és a restoratív, vagyis helyreállító igazságszolgáltatás egyes eszközeinek alkalmazásával igyekszik megreformálni a büntetőeljárást.³¹

Az ENSZ 1985-ben kelt, az áldozatoknak nyújtandó igazságszolgáltatásról szóló Deklarációja volt az első olyan nemzetközi dokumentum, amely kifejezetten a bűncselekmények áldozataira koncentrált és helyzetük erősítését szorgalmazta. Az 1985-ös Pekingi Szabályok³² és az 1990-ben megjelent Tokiói Szabályok³³ a fiatalokú elkövetőkkel szembeni igazságszolgáltatást, valamint az áldozatoknak nyújtandó kártérítést és a lehetséges alternatív eljárásokat érintették. Az ENSZ végül 2002-ben foglalta össze álláspontját a helyreállító igazságszolgáltatás alapelveiről,³⁴ majd négy évvel később egy módszertani kiadványt is megjelentetett ezek alkalmazásáról.

Az Európa Tanács R (85) 11. sz. Ajánlása már 1985-ben megfogalmazta az áldozatok büntetőjogi és eljárásbeli jogállására vonatkozó legfontosabb követelményeket. Az Ajánlás preambulumban az Európa Tanács leszögezi, hogy a büntetőeljárás hagyományos modellje az állam és az elkövető kapcsolatára helyezi a hangsúlyt, és időnként megnehezíti az áldozat helyzetét ahelyett, hogy megnyugvást hozna neki. Felhívja a figyelmet arra, hogy a büntető igazságszolgáltatás alapvető feladatai közé tartozik az áldozat érdekeinek érvényesítése és védelme, és ennek megfelelően az áldozatot jobban be kell vonni az eljárás minden szakaszába, elő kell segíteni aktív jelenlétét és eljárását. Hangsúlyozza, hogy az áldozat által elszenvedett fizikai, lelki, anyagi és társadalmi sérelmeket egyformán figyelembe kell venni, és úgy véli, hogy ez a követelmény nem áll ellentétben a büntetőjog és a büntetőeljárás egyéb követelményeivel (a társadalmi normák betartatása, az elkövető rehabilitálása stb.). Ennek megfelelően az Ajánlás az eljárás valamennyi szakaszára tekintettel meghatároz olyan követendő irányelveket, melyeket a részes államoknak tiszteletben kell tartaniuk szabályozásuk kialakítása során. Ezek elsősorban az áldozat jelenlétéhez és tájékoztatáshoz való jogához kapcsolódnak, az ál-

31 Lásd, többek között: Az ENSZ 1985-ben kelt, az áldozatoknak nyújtandó igazságszolgáltatásról szóló Deklarációja, Az Európa Tanács R (85) 11. sz. Ajánlása, R(2006) 8. sz. Ajánlása, az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szóló 2001/220/IB számú kerethatározata, stb.

32 <http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf> (2022. 12. 15.)

33 <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm> (2022. 12. 15.)

34 <http://www.unicef.org/lac/spbarbados/Legal/global/CP/Basic%20principles%20restorative%20justice%20criminal%20matters.doc> (2022. 12. 15.)

dozatokkal való hatósági bánásmódra, az áldozat védelmére vonatkoznak. Az Ajánlás utolsó mondatainak egyike a közvetítői eljárás bevezetése lehetőségének megvizsgálását szorgalmazza.

Az Európa Tanács további ajánlásokat is kibocsátott az áldozatok védelme területén. Az R(87) 18. sz. ajánlás a büntető igazságszolgáltatás egyszerűsítéséről szolt és lehetséges alternatív eljárásként a büntetőeljárást folytató vagy más, hatáskörrel rendelkező hatóságok által lefolytatott, bíróságon kívüli megoldást szorgalmaz. A fiatalokúakat érintő, az 1980-as évek végén elfogadott ajánlásokat követően az Európa Tanács R (99) 19. számú, a tagállamok számára a büntető ügyekben alkalmazott mediáció tárgyában elfogadott ajánlása minden korábbinál részletesebb rendelkezéseket határoz meg és szigorúbb kötelezettségeket ró a tagállamokra. Pontosabban meghatározza a közvetítői eljárásra vonatkozó szabályrendszert, annak feltételeit, módszereit, valamint a terhelt és a sértett eljárási helyzetét, jogait és kötelezettségeit.

A továbbiakban az áldozatvédelem területén részletező rendelkezéseket fogadott el az ET, például az R(2006) 8. sz. Ajánlást³⁵ a bűncselekmények áldozatainak való segítségnyújtásról, melyben külön rész szolt a mediációról. Az ET hangsúlyozza, hogy a várható előnyökön túl a sértettet fenyegető kockázatokra is figyelni kell, és biztosítani kell azt, hogy a sértett a lehető legteljesebb mértékben érvényesíthesse érdekeit és gyakorolhassa jogait a közvetítői eljárás során.

Nemzetközi szintéren a másik legjelentősebb európai szervezet, az Európai Unió Tanácsának a sértett büntetőeljárásbeli jogállásáról szoltó 2001/220/IB számú kerethatározata jelentett nagy áttörést, mert bár konkrét jogi normákat és intézkedéseket nem írt elő, a benne foglaltak kötelezettséget keletkeztettek a tagállamok részére a sértett védelmével összefüggésben. A kerethatározat sértett-definícióját jelen dolgozat bevezető része tartalmazza. A kerethatározat egyértelmű célja a sértettek védelme, a másodlagos viktimizáció elkerülése, a bűncselekmény következményeinek enyhítése a büntetőeljárás előtt, alatt és után. A szabályozás kiemeli a sértettek különösen védendő csoportját, meghatározza a sértett alapvető jogait, amelyeket minden tagállamnak kötelessége biztosítani. A kerethatározat továbbá előírja a tagállamoknak, hogy segítsék a büntetőjogi mediációt, valamint azt, hogy biztosítsák az egy másik tagállamban lefolytatott közvetítői eljárás során hozott határozat figyelembe vételét saját rendszerükben. A közvetítői eljárás részletszabályainak kidolgozását, az ide tartozó bűncselekmények körében kijelölését a nemzeti jogalkotókra bízta a kerethatározat, azzal, hogy saját

35 <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1011109&Site=CM> (2022. 12. 15.)

belső jogokkal harmonizáló szabályozást kellett alkotniuk 2006. március 22-ig. Ez hazánkban meg is történt.

A Kerethatározat egyes rendelkezései túlmutatnak a sértett általánosan biztosítandó hagyományos jogain és azokon a kereteken, amelyeket a hazai jogszabályok a 2000-es évek elején meghatároztak a sértett számára. Éppen ezért a kerethatározatban foglaltak megvalósítása a magyar jogalkotót is kihívások elé állította és számos új jogszabályi rendelkezés elfogadását tette szükségessé.

Bár a Kerethatározat rendelkezései számos fontos változást eredményeztek a sértett helyzetével összefüggésben, a magyar EU elnökség alatt kidolgozott Budapesti Ütemterv³⁶ megvalósítása során, a sértettek büntetőeljárásbeli hatékonyabb védelme érdekében új, komplex szabályozás elfogadására került sor; ez a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU Irányelve.³⁷ Az Irányelv magyar nyelvű fordítása ezúttal sem tesz különbséget az „áldozat” és a „sértett” között, hanem a korábbi megközelítéstől eltérő módon az előbbit határozza meg: az áldozat „olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett – ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést, vagy gazdasági hátrányt; továbbá a közvetlenül bűncselekmény következtében életét veszített személy családtagjai, akik e személy elhalálása folytán sérelmet szenvedtek”³⁸. Ez a megfogalmazás azt is mutatja, hogy az Irányelv hatóköre szándékosan túlmutat a büntetőeljárás keretein és nem csak az eljárási értelemben vett sértett, hanem inkább a kriminológiai értelemben vett áldozat jogaira, kezelésére, helyzetére koncentrál. Ezzel a tagállamok áldozatok iránti felelősségét és cselekvési kötelezettségét kiterjeszti a büntetőeljárás szabályozáson túlra, olyan komplex büntetőjogi, szociális és társadalmi környezet megteremtésére, amelyben az áldozatok védelme megfelelően megvalósulhat.

Az Irányelv rendelkezéseinek átültetése, az azokkal kapcsolatos jogalkotói kötelezettségek teljesítése a büntetőeljárásról szóló új törvény, a 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) kodifikációját is végigkísérte.

36 A Tanács állásfoglalása (2011. június 10.) a sértettek jogainak és védelmének különösen a büntetőeljárások során való megerősítésére vonatkozó ütemtervről https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2011.187.01.0001.01.HUN&toc=OJ%3AC%3A2011%3A187%3ATOC (2022. 12. 20.)

37 Az Irányelv rendelkezéseit hazánk mintegy 116 jogszabálymódosítással implementálta. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=CELEX:32012L0029> (2022. 12. 31.)

38 Irányelv 2. § (1) bek.

5. A sértett a magyar büntetőeljárásban, napjainkban

Az utóbbi évtizedekben jól érzékelhető változások történtek a sértett szerepével összefüggésben. Bár a sértett rehabilitálása már az 1896. évi Bűnvádi perrendtartás elfogadásával és hatályba lépésével elkezdődött, a sértett eljárásbeli szerepének erősödésére, a sértett láthatóvá tételére csak a 20. század vége felé történtek egyértelmű próbálkozások. A sértett jogainak köre a 20. század során gyakran változott, de a magánvádlói és magánfélkénti fellépés lehetősége minden jogszabályváltozás során megmaradt.

A Bp.-ben szabályozott, pótmagánvádlóra vonatkozó rendelkezések 1954. augusztus 1-jén hatályukat veszítették és csak az 1998. évi XIX. törvény hatályba lépésével kerültek vissza büntetőeljárás jogunkba. A restoratív elemek érvényesítése és a sértett tényleges védelme is az utóbbi évtizedek módosításainak eredménye.

A hatályos Be. komplex módon közelít a sértett és pozíciói szabályozásához. Követi az Irányelvben foglalt felfogást, amely a sértett jogait és védelmét szélesebb perspektívába helyezi. Eme üdvözlendő változás egyik jele a törvényhez fűzött indokolás egyik fordulata, amely szerint Be. „a sértetteket érintően szemléletváltást tartalmaz, egyebekben az új rendelkezések dogmatikai szempontból letisztultabb, egyben a gyakorlat számára kezelhetőbb formát kapnak. A sértettek érdekeinek hatékonyabb védelme jegyében a törvény megőrzi, továbbviszi az áldozatvédelem körében már kialakított vívmányokat, amelyek erősítik a sértetti jogokat, valamint az őket megillető eljárási garanciákat.”³⁹ Ez a törvény szövegéből is kitűnik. A Be. új sértett-fogalmat tartalmaz. Bár sértett továbbra is az lehet, akinek „jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette”,⁴⁰ a Be. a tisztánlátás kedvéért leszögezi, hogy ez mind természetes, mind jogi személyeket magában foglalhat. A sértett jogainak és pozícióinak meghatározásakor a Be. egyértelművé teszi, hogy a magánvádlói, pótmagánvádlói és magánféli pozíciók a sértetti kategórián belüli szűkebb csoportokat jelölik. Ez azt jelenti, hogy a sértetre vonatkozó valamennyi rendelkezés irányadó akkor is, ha a sértett további pozícióban más igényét (is) érvényesíti. Ez jelentős előrelépés a korábbi szabályozáshoz és felfogáshoz képest, hiszen fel sem merülhet annak a szükségessége, hogy a sértett 'válasszon' a számára elérhető, különböző jogosultságokat biztosító pozíciók közül. Valamennyi sértetti jog megilleti a magánvádlót, a pótmagánvádlót és a magánfelet a további pozíciójuk adta

39 Lásd a Be. részletes indokolásának a Negyedik részhez fűzött megjegyzését.

40 Be. 59. §.

jogok gyakorlása mellett. A Be. a sértett és további igényérvényesítési pozícióinak szabályozását teljes körűen tartalmazza. A pótmagánvádlói pozíció kapcsán pedig egy új külön eljárást is bevezetett, amely inkább struktúráját tekintve újdonság, hiszen a korábbi törvény összetöredezett szabályrendszerét tartalmazza összefoglalva.

Az Irányelvnek rendelkezéseinek végrehajtása érdekében került be a régi Be-be a különleges bánásmódot igénylő sértettekről szóló 62/B. és 62/C. §, amelyek a sértettekkel kapcsolatos sajátos bánásmód különös szabályait tartalmazták. Ezeket a rendelkezéseket bővítette a Be., amely egységes szerkezetben, összefoglaltan tartalmazza a vonatkozó szabályokat.⁴¹ A különleges bánásmódot igénylő személyek körét a Be. a sértetten túlra is kiterjesztette, elsősorban a tanúra, de egyes esetekben további eljárási résztvevők is különleges bánásmódot igényelhetnek. A komplex szabályozás célja az, hogy a büntetőeljárásban megvalósuljon az egyéniesítés, és az érintett eljárási résztvevő valamilyen eljárási akadályoztatását kompenzálja a rendszer sajátos elbánás biztosításával. „A törvény a különleges bánásmód intézményrendszerével azt kívánja kifejezni, hogy a különleges bánásmódot igénylő személyek esetében fokozott figyelem, védelem, körültekintés, az eljáró bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság aktív, az érintett jogérvényesítését kifejezetten elősegítő magatartása szükséges.”⁴² Ez azonban az eljárás érdekeit nem veszélyeztetheti, így a különleges bánásmódot e keretek között kell biztosítani. A különleges bánásmód alapvető eleme a sértett meghallgatása, tájékoztatása, nyilatkoztatása az eljárási jogainak gyakorlásáról és a joggyakorlásának elősegítése. A sértetti joggyakorlásba beletartozik a különleges bánásmódról való lemondás és a sértetti jogok gyakorlásától való elállás is.

A Be. a fentiek mellett továbbra is tartalmazza azon eljárási jogi jogintézmények szabályozását, amelyek a sértett aktív eljárási részvételét elősegítik, lehetővé teszik számára, hogy hallassa a hangját, aktívan részese legyen az eljárásnak és jóvátételben részesüljön.

A büntetőeljárásunkban 2006 óta jelenlévő, töretlenül népszerű, a meggyezésre és a sértett kompenzálására szolgáló közvetítői eljárás a korabbinál szélesebb körben áll a felek rendelkezésére. A sértett saját döntése alapján, a közvetítői eljárás alakítójaként vehet részt a mediációban.

A sértett a büntetőeljárásban – mindennemű vádlói igény érvényesítése nélkül – saját védelme érdekében indítványozhatja a terhelten szemben távollattal elrendelését is.

41 Be. XIV. fejezet.

42 Uo. 35.

6. Összegzés

A sértettre vonatkozó szabályozás hazai és a nemzetközi történetének áttekintéséből kiderül, hogy nagy utat tett meg a bűncselekmény áldozata a korai társadalmak felfogásától a mai szabályozásunkig. Pontosabban szólva, az út nem is volt olyan nagy, mint inkább kacskaringós és küzdelmes. A küzdelem azért folyt, hogy a sértett észrevettesse magát a büntetőeljárásban és jogot szerezzen érdekei érvényesítésére.

A sértett az a személy, aki a büntetőeljárásra okot adó bűncselekményt elszენved. Elemi igény, hogy az elkövető felelősségre vonására irányuló eljárásban jelen legyen és látható legyen. Bár büntetőeljárásunk terheltközpontú, a sértett legalább ugyanolyan fontos szereplője az eljárásnak. A sértett emberi mivoltát és jogait figyelembe vevő felfogásnak a sértett védelméről és önrendelkezésének biztosításáról is megfelelően gondoskodnia kell.

A Be. sértettre vonatkozó szabályozása összetett és széles körű. Egy olyan évszázados jogfejlődés eredménye a hatályos rendszer, amely a sértettet jelentéktelen mellékszereplőből az eljárás egyik fontos személyévé tette. A Be. mind a sértett jogait, mind eljárási pozícióit és védelmét teljeskörűen szabályozza, megfelelően ezzel minden nemzetközi és hazai elvárásnak és normának. A szabályozás ugyanakkor nem végleges, hiszen további jogalkotás várható e területen, valamint annak felderítése is kutatást igényel, hogy ezek a szabályok a gyakorlatban mennyire érvényesülnek és mennyire szolgálják a sértettek eljárásbeli érdekeit.